

Др Борис Беговић*

Dani Rodrik, *The Globalization Paradox: Why Global Markets, States and Democracy Can't Coexist*, Oxford University Press, Oxford 2011, 346.

Глобализација је отишла предалеко! Проблеми који су се појавили у светској привреди крајем прве деценије XXI века неизбежна су последица хиперглобализације. Постоји инхерентна противречност између глобализације, суверенитета (националних држава) и демократије и отуда је неминовно да светска привреда посустаје и пролази кроз кризе. Штавише, финансијске кризе више су правило него изузетак, будући да међународна тржишта капитала нису регулисана. Отуда даљи ход глобализације не само да треба да се заустави, него тренд треба да се преокрене, да се приступи деглобализацији. Свет треба вратити у 1950-те и 1960-те године, када је владала идила оличена у кензијанском погледу на свет, отелотвореном у политикама које су тада спроводиле и заступале бретонвудске институције (ММФ, Светска банка и ГАТТ). Да резимирамо: трговина треба да буде праведна, а не (потпуно) слободна, националне државе треба да спроводе сопствене индустријске политике, попут политике замене увоза, да подстичу домаћа предузећа, а међународне токове капитала треба обуздати, будући да од њих нема никакве користи, а штета услед спекулација је огромна.

Нико се не би зачудио уколико би се тврдње из претходног пасуса приписале неком од ватрених активиста против глобализације, портпаролу неких од организација која састанке Светског економског форума у Давосу или заседања Светске трговинске организације прате масовним демонстрацијама, уз знатно уништавање имовине. Наведени пасус тешко да приличи налазима научно релевантне литературе. А управо је то сажетак налаза до којих је дошао Дени Родрик, харвардски професор, плодни аутор многих научно релевантних радова, један од најлуциднијих аналитичара процеса глобализације.

---

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, begovic@ius.bg.ac.rs.

Како се то десило? Пођимо редом да бисмо добили одговор на ово питање.

Наравно, оно што се данас назива глобализацијом само је најновији талас глобализације. Стога Родрик креће у анализу историје глобализације и усредсређује се на две њене фазе. Прва је она пре Првог светског рата, под, како сматра аутор, светоназорима Адама Смита, која се заснивала на златном стандарду националних валута, слободној трговини, држави која је обезбеђивала владавину права, ниском опорезивању и занемарљивој присилној прерасподели дохотка. Родрик већ ту укључује концепцију глобалне државе и закључује да је прва фаза глобализације била успешна због тога што се одвијала у доба империјализма, па су колонијална царства обезбеђивала оно што се модерним речником назива глобална владавина (*global governance*). Остаје мистерија како су у таквом систему глобалне владавине коегзистирала различита колонијална и остала царства и како су то економски (глобално) сарађивале Француска, Немачка и Русија, које, свакако, нису спадале у исто царство.

Још је значајније питање како је завршио први талас глобализације, будући да одговором на то питање сазнајемо нешто више о одрживости ове концепције глобализације. На први поглед, одговор се зна: овај талас глобализације завршио је у (Првом) светском рату. Но, аутор, појединим својим коментарима ствара утисак да је тај рат био неизбежна последица глобализације – теза коју није ни покушао, а још мање успео да докаже. Међутим, остаје утисак да први талас глобализације, односно тип капитализма (*Capitalism 1.0*, како га назива аутор) који ју је произвео, није био одржив услед неких (не знамо којих) интерних противречности саме глобализације.

Други талас глобализације настао је после Другог светског, када су под великим утицајем Џона Мајнарда Кејнза формиране бретонвудске институције, којима је дефинисан оквир тог другог таласа. Уз кејнзијанизам и омиљено управљање тражњом на различите начине, тај оквир је садржао обавезујућу политику фиксног курса, умерену либерализацију спољне трговине (без обавезе либерализације, односно уз многа њена ограничења), високи степен државне интервенције, пре свега у области индустријских политика, уз државу благостања и снажну присилну прерасподелу од богатих ка сиромашнима – то аутор назива *Capitalism 2.0*. По мишљењу аутора, тај период био је златно доба. Непревазиђене, како тврди, стопе раста светске привреде, обнова, изградња и просперитет. Речју – глобализација каква је пожељна. Емпиријски доказано, бар тако тврди Родрик.

Можда је то све тако, али за почетак треба напоменути (што аутор прећуткује) да добар део човечанства није био укључен у ту глобализацију – свакако нису биле комунистичке земље, које су у то

време чиниле добар део не само светске територије, него и светског становништва. Стога се може поставити питање колико је тај други талас глобализације био – глобалан.

Но, свакако да треба поставити следеће питање: када је све то било тако идеално, због чега се није одржало? („Ако смо пали, паду смо склони били!“). Буквално на пола пасуса, аутор, онако успут, напомиње да је тај рај на земљи завршен првом нафтном кризом, стагфлацијом у развијеним земљама (стањем које, ето, противречи основним кензијанским налазима) и наравно стратешком грешком тадашње америчке администрације да напусти златну подлогу долара и пређе на флексибилни девизни курс. Још само да је Никсон разумео шта ради!

Дакле, ни речи о узроцима који су довели до слома другог таласа глобализације, односно до потпуне промене економских политика до које је дошло током 1980-тих година. Ни речи о успону економског либерализма Регана и Тачерове, демократски изабраних (и реизабраних) политичких лидера, чији изборни успех може да се објасни управо крахом онога што аутор назива *Capitalism 2.0*. Ни речи о рушењу комунистичке империје и ширењу институција слободног тржишта, укључујући и фундаменталну промену привредног система у Кини, која је довела до успостављања аутократског капитализма. Ни речи о политикама либерализације које су довеле до ефективног укључивања Индије у светску привреду. Коначно, остаје мистерија због чега се периоду од почетка 1980-тих година па све до финансијске кризе из 2008. године не назива *Capitalism 3.0* или бар *Capitalism 2.1*? Овај талас глобализације, који је далеко снажнији и дубљи од оног после Другог светског рата, свакако да је по карактеристикама економских институција различит од претходне, протекционистичке верзије капитализма, уз свеprisутну државну благостања и снажну присилну прерасподелу.

Тим пре што се аутор жали на погубне последице ове најновије верзије капитализма, коју једноставно назива хиперглобализацијом. А главне жалбе су изнесене већ у првом пасусу овог приказа. За научну расправу, а то је оно најважније што се очекује од књиге харвардског професора, ипак је најзначајнија теза о инхерентној инкомпатибилности (хипер)глобализације, националне државе и демократије. Родрик сматра да треба да се изабере један од могућих парова који међусобно нису инкомпатибилни. На пример, (хипер)глобализација и демократија. То би се могло, макар теоријски, да доведе до демократски изабране светске владе, која би управљала глобализацијом на светском нивоу. Онда нема места за националне државе. Или комбинација националне државе и демократије, тако да се на нивоу националне државе спроводе демократски изгласане економске

политике, којима се управља увећањем националног богатства, али ту нема места за глобализацију, која подразумева универзална правила, односно деловање тржишта на глобалном нивоу. Коначно, аутор сматра да могу да постоје националне државе и глобализација, али ту нема места за демократију, будући да су правила којима се обезбеђује глобализација по дефиницији наметнута, односно нису изгласана у демократском процесу. Ради се о томе да глобализација, својим универзалним правилима, елиминише националну (демократску) државу.

Шта је решење? Аутор сматра да треба жртвовати глобализацију и одредити се за добитну комбинацију националне државе и демократије. Другим речима, повратак на други талас глобализације, чиме аутор имплицитно признаје да други талас и није био талас глобализације, већ нечега другог. Дакле, повратак кензијанству и филозофији бретонвудских институција, уз јачање државе благостања – *Capitalism 2.0*. Будући да је та верзија капитализма већ неколико деценија ван погона, потребно ју је мало модификовати, подмазати и поправити шминку тамо где је спала и онда ће све то савршено функционисати у околностима које су сасвим различите у односу на оне када је та верзија капитализма функционисала (ако је функционисала). Тај план аутор излаже као програм стварања нове глобализације, односно новог капитализма – *Capitalism 3.0*. Седам принципа нове глобализације не доносе, ипак, ништа ново у односу на његово „златно доба“ (оно које се урушило 1970-тих година), нити било шта интелектуално интересантно. Заиста, шта има интересантно у начелу „не постоји један пут ка просперитету“? И какво је уопште то начело?

Како се дошло до оваквог концептуалног промашаја? Основу чине озбиљне методолошке грешке. На пример, потпуно погрешне фундаменталне претпоставке, попут оне да државна интервенција не противречи слободном тржишту. Наравно за постојање, односно функционисање слободног тржишта потребна је држава, али она која се бави државним пословима, држава Томаса Хобса и Адама Смита, која штити људски живот, приватну својину и уговорна права. А не државна интервенција која регулише цене, количину, квалитет, облик, време продаје, начин рекламирања, шта се може, а шта не може. Таква свеприсутна држава директно нарушава функционисање слободног тржишта. Економски либерализам не захтева укидање државе – напротив! Али захтева минимизацију нарушавања економских слобода од стране те државе.

Неке од тих фундаменталних (погрешних) претпоставки анализе аутор уопште експлицитно не износи. На пример, претпоставка да је неизбежна (готово једина) одлика демократије социјална правда

која се заснива на присилној прерасподели од богатих ка сиромашнима, односно држава благостања. Сходно наведеној претпоставци, слободно тржиште неминовно је недемократско. Демократија је, ипак, процес којим се доносе и спроводе колективне одлуке, а не неки конкретан исход тог процеса. Иако је анализа преференција медијанског бирача показала да су демократије више склоне присилној прерасподели у односу на аутократије, ипак их не треба сводити на машину за присилну прерасподелу и државу благостања.

Аутор селективно приказује чињенице. Када пише о финансијском слому Аргентине, за шта окривљује глобализацију, „заборавља“ да помене да је тај финансијски слом изазвао аргентински буџетски дефицит – нешто на шта је влада Аргентине и у условима глобализације могла да утиче. Проблем је, међутим, у томе што се тај, аутохтони буџетски дефицит не уклапа у слику глобализације која слама Аргентину. Када пише о финансијском избављењу Летоније, аутор „заборавља“ да помене да је кључну компоненту тог избављења чинило драстично умањење јавних расхода и на тај начин затварање буџетског дефицита, нешто што је предузела летонска влада, уз пуну подршку домаћег изборног тела. Ни то се не уклапа у слику глобализованог света, нарочито унутар ЕУ као мале ултраглобализоване заједнице. Примера за селективно приказивање чињеница у овој књизи има много, далеко више него што дужина овог приказа омогућава да буду поменути.

Штавише, поједине тврдње о чињеницама нису поткрепљене никаквим доказима. Тврди се да су стопе раста у свету током 1950-тих и 1960-тих година највише стопе раста икад забележене. Нема никакве табеле, не зна се на које се земље то односи, не пореде се те стопе раста са стопама раста у периоду после 1980-тих година. Једноставно, каже аутор, то је тако. Неке од ставова поткрепљује позивањем на сопствене чланке, неке позивањем на сопствене *ad hoc* калкулације (попут односа добитка на ефикасности услед пуне спољнотрговинске либерализације у САД у поређењу с ефектима прерасподеле до којих би дошло). Нема места за оне чији су налази можда другачији.

Заобилазе се и кључна питања. Због чега је дошло до хиперглобализације почетком 1980-тих година? Због чега су се кинески комунисти одлучила на економску либерализацију и увођење капиталистичког привредног система? Због чега се Индија отворила? Какви су ефекти међународног финансијског посредовању у погледу трансфера штедње из богатих у сиромашне земље? Због чега су афричке земље толико дуго стагнирале и назадовале, да би тек почетком XXI века њихове привреде кренуле да расту? Због чега је тек хиперглобализација довела до тога да број сиромашних у свету падне

испод једне милијарде? Ко ће и услед којих подстицаја да примењује решења која предлаже аутор, решења здраве (*sane*) глобализације? Нема одговора на ова и многа друга питања. Прилично нездравом за књигу којој је наслов *Парадокс глобализације*.

Тако је дошло до овог издавачког промашаја. Остаје још само једно питање: зашто? Утисак је писца ових редова да је то због тога што је аутор решио да напише антиглобализацијски проглас, дакле књигу у домену политичког активизма и заговарања (*advocacy*), али се није усудио да при томе у потпуности напусти научну апаратуру, односно методологију, што приличи таквом подухвату. И онда је књига остала на пола пута, на ничијој земљи, па је било неминовно да се употребљавају само они аргументи, односно научни докази који иду у прилог прогласа. Нити је ово добар проглас, нити је вредна научна књига. Компромиси се, понекад, не исплате.